

СУЧАСНИЙ СТАН ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ І СВІТІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

В роботі досліджено сучасний стан охорони праці в Україні та основні тенденції в цьому напрямку у світі. Розглянуто правове підґрунтя охорони праці в різних країнах. Проведено порівняльну характеристику та запропоновано вектори розвитку в даній сфері. Запропоновано заходи покращення ситуації з охороною праці у нашій країні на основі міжнародного досвіду.

Ключові слова: охорона праці, міжнародний досвід, правове поле охорони праці, виробничий травматизм.

Abstract

In this work current state of labor protection in Ukraine and main trends of this sphere in the world were explored. Legal base of labor protection in different countries was overviewed. Comparative characteristic was provided. Ways of labor protection development were suggested. Arrangements of situation improvement on the base of international experience in our country were proposed.

Keywords: labor protection, international experience, legal base of labor protection, industrial injuries.

Стан охорони праці є показником економічного благополуччя та рівня соціального захисту в країні. В умовах стрімкого науково-технічного прогресу, починаючи з початку переходу суспільства в індустріальне, людство активно працює над питанням: як же мінімізувати шкідливі фактори на робочому місці та забезпечити такий рівень безпеки, аби гарантувати збереження життя та здоров'я працівника на роботі. Це питання є актуальним як для працівників, так і безпосередньо для працедавців, адже аварійні ситуації на виробництві призводять до зупинки роботи, матеріальної шкоди і втрати авторитету. Міжнародний досвід засвідчує, що організація праці, яка ігнорує вимоги гігієни і безпеки праці, підриває економічну ефективність підприємств і не може бути основою для сталої стратегії їхнього розвитку. В концепції ООН про «сталій людський розвиток» безпека праці розглядається як одна із основних (базових) потреб людини.

Попри активну роботу в цьому напрямку, щорічно в світі реєструється близько 270 млн нещасних випадків виробничого характеру та 160 млн професійних захворювань. При цьому близько 2,0 млн чоловіків і жінок гинуть, а економічні збитки досягають 4% від світового валового внутрішнього продукту (ВВП).

В Україні щорічно травмується близько 30 тис. людей, з яких приблизно 1,3 тис. – гине, близько 10 тис. – стають інвалідами, а більш 7 тис. людей одержують профзахворювання [1].

Величезні втрати робочого часу через непрацездатність потерпілих, що обумовлена умовами праці і обчислюється мільйонами «людино-днів».

Відповідно до Конституції України йдеться: життя людини є найвищою цінністю у нашій країні. Збереження життя і здоров'я фактично є пріоритетним напрямком розвитку будь-якої держави і головним гарантом її ефективного функціонування. Україні в даному питанні, на жаль, відстає, тому корисним заходом для покращення стандартів охорони праці в нашій країні є вивчення та запозичення вдалого міжнародного досвіду

Правовий вимір охорони праці на міжнародному рівні вивчали такі науковці, як Г.Г. Гогіташвілі, Л.П. Кербом, О.В. Савчуком, О. Теличко, Ю.М. Прокопчуком [2].

Державна політика з питань охорони праці в Україні регулюється законодавчими та нормативно-правовими актами, зокрема Законом України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р. Цей Закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян про охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулює за участі відповідних державних органів відносини між власником підприємства, установи й організації або уповноваженим ним органом і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Нинішній рівень науково-технічного прогресу та соціально-економічні орієнтири розвитку сучасного суспільства не спроможні створити сприятливі умови для забезпечення добробуту людини,

збереження її здоров'я. Особливо гостро ця проблема постає на промислових підприємствах, де зберігається переважно застаріла матеріально-технічна база виробництва при незадовільних обсягах фінансування заходів з охорони праці. Усе це призводить до високого рівня травматизму і, як наслідок, до збільшення витрат підприємства та держави на виплати й компенсації потерпілим. В Україні останнім часом спостерігається зниження рівня загального травматизму, але порівняно з розвиненими країнами світу він залишається надто високим. Високий рівень травматизму зі смертельними наслідками спостерігається в агропромисловому комплексі, вугільній промисловості, будівництві і транспорті. Слід відзначити високий рівень травматизму із смертельними наслідками у соціально-культурній сфері та торгівлі, який досягає стану травматизму на будівництві і транспорті [3, 4]. Особливе занепокоєння викликає стан охорони праці на малих підприємствах, де рівень травматизму значно вищий, ніж на підприємствах інших секторів економіки [5].

Сучасний стан охорони праці в Україні критичний. Ось лише декілька фактів, що це підтверджують:

1) незадовільні умови праці: за даними офіційного державного статистичного спостереження в умовах праці, які не відповідають гігієнічним вимогам, в Україні за станом на 01.01.2012 р. зайнято 7,2 млн працівників (30% загального числа працівників), а на підприємствах деяких галузей (вугледобувні, гірничорудні, металургійні, металообробні, нафтодобувні тощо) – до 80% усіх робітників;

2) значний рівень захворюваності населення, яке працює (за даними Інституту медицини праці АМН України загальна захворюваність населення, яке працює, становить понад 2100 на 10000 оглянутих; набуває поширення туберкульоз, який серед працівників виявляють у 5 разів частіше, ніж серед населення, яке не працює, інфекційні захворювання, ВІЛ-інфекція);

3) високі показники виробничого травматизму (коефіцієнт частоти травмування на 1000 працівників у 2009-2010 рр. склав в середньому по Україні 1,4, а у 2011 р. – 1,3; коефіцієнт частоти травмування зі смертельним наслідком на 100000 працівників у 2009 р. становив 12,5, у 2010 р. він збільшився до 13,1, а у 2011 р. склав 13,0; коефіцієнт тяжкості травмування у 2009 р. в середньому по Україні складав 36,4 людино- днів на один нещасний випадок, у 2010 р. він збільшився до 36,5, а у 2011 р. – до 37,1 дня);

4) недостатнє фінансування заходів і засобів з охорони праці (вартість цих заходів, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 р. №994, порівняно з рівнем 2002 р., коли була прийнята нова редакція Закону України «Про охорону праці», сьогодні зросла у десятки разів);

5) неповне виконання та недостатня ефективність державної політики у сфері охорони праці (відсутність системи управління охороною праці в центральних і місцевих органах виконавчої влади, а також органах місцевого самоврядування; застарілість нормативної бази у сфері безпеки, гігієни праці та виробничого середовища; низька ефективність адміністративних заходів і юридичної відповідальності за порушення вимог законодавчих і нормативно-правових актів з охорони праці) [6].

Аналіз нещасних випадків на виробництвах України є одним з основних і необхідних шляхів розробки механізмів профілактики та запобігання травматизму. Адже нещасний випадок на виробництві, особливо летальний, слід розглядати як сигнал про незадовільний стан профілактичної роботи щодо запобігання травматизму. Аналіз травмування за 2006-2010 рр. показує, що найчастіше смертельно травмуються працівники 10 груп професій: гірничий робітник очисного вибою (ГРОВ) (11,9%), водій (10,9%), будівельник (9,9%), працівник керівного складу (7,5%), підсобний робітник (5,1%), охоронник (4,1%), машиніст (3,4%), трактористи та електромонтери (по 3,2%) [6]. На ці групи професій припадає майже 65% всіх смертельних нещасних випадків [7].

Якщо говорити про міжнародний досвід, то варто розглянути стан охорони праці в декількох країнах.

Російська Федерація

Останнім часом у Російській Федерації (РФ) більше уваги приділяється розв'язанню проблем охорони праці при приведенні компаній з укладанням колективних договорів. Для РФ, де для економіки характерна висока питома вага видобувних галузей і галузей первинної розробки природних ресурсів, проблема формування діючих механізмів соціального захисту працівників є особливо актуальною. У РФ координація системи обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, пенсійного страхування та соціального захисту населення є недостатньою, що призводить до різних непорозумінь. Подібна ситуація спостерігається і в Україні. Тому потрібно однозначно і чітко розмежувати зобов'язання між цими системами. Основним

джерелами правового регулювання у сфері умов та охорони праці в РФ служать: Конституція РФ, Трудовий кодекс РФ, федеральні й регіональні закони про охорону праці, техніку безпеки й гігієну праці, окремі законодавчі акти, генеральні, галузеві угоди та колективні договори, ратифіковані міжнародні конвенції. Рекомендується використати досвід Росії щодо фінансування заходів з охорони праці у бюджетних установах. На прикладі установ культури показано, що обов'язкова реєстрація колективних договорів в адміністрації міста дає змогу включати до бюджету установ нормативні обсяги витрат на охорону праці [8].

США

Державна система, охорона праці і страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань служить одним з невід'ємних елементів сучасного індустріального суспільства. У всіх розвинених країнах ці системи пройшли довгу дорогу розвитку, зокрема в США, де в даний час діє ефективна державна система управління охороною праці і адекватна система соціального захисту та допомоги потерпілим, становлення цих систем зайняло десятки років. Державний нагляд за додержанням законодавства про охорону праці в США здійснює Міністерство праці США. Правовою основою нині чинної державної системи охорони праці в США є закон про безпеку праці на виробництві, прийнятий в 1970 р. Законом було засновано незалежне федеральне агентство під назвою Управління по безпеці праці на виробництві, яке стало основним виконавчим органом, що забезпечує виконання закону на всій території США. Крім того, в кожному штаті ухвалені свої закони і створені виконавчі органи у сфері безпеки праці [9]. Стандартні заходи по забезпеченню безпеки праці, що закріплюються федеральним і місцевим законодавством, в першу чергу, передбачають, що кожен підприємець зобов'язаний використовувати безпечні устаткування і технології, застосовувати спеціальний одяг і взуття, забезпечувати безпечні умови праці для працівників і в цілому робити все можливе, щоб захистити життя, здоров'я, безпеку і добробут працівників. Управління безпеки праці на виробництві і відповідні департаменти праці штатів випускають детальні розпорядження, що передбачають, зокрема, обмеження по використанню небезпечних матеріалів, вимоги до вентиляції виробничих приміщень, до водопостачання, зберігання виробничих відходів, забезпеченню працівників душовими кабінами тощо. Крім того, підприємці зобов'язані інформувати працівників про існуючі небезпеки виробничих процесів і вивчати дотримання техніки безпеки. Підприємці також зобов'язані фіксувати будь-які, навіть дрібні, випадки виробничого травматизму і втрати робочого часу в результаті нещасних випадків на виробництві. Будь-який працівник має право звернутися в Управління безпеки праці на виробництві з приводу наявних проблем з охороною праці на конкретному робочому місці. Ці відомості служать основою для ухвалення рішень Управлінням безпеки праці на виробництві щодо вибору компаній і конкретних виробництв для проведення перевірок. Якщо на виробництві мав місце випадок із смертельним результатом, Управління безпеки праці на виробництві бере участь в розслідуванні в обов'язковому порядку. Щорік Управління безпеки праці на виробництві проводить десятки тисяч перевірок і накладає десятки мільйонів доларів штрафів на підприємців.

Канада

Досвід Канади щодо діяльності з безпеки праці та страхування є актуальним для України з інформування підприємців та працівників про права та пільги застрахованих, про допомоги та виплати потерпілим, про обов'язки підприємця та страхової організації. До досягнення пенсійного віку виплати потерпілому здійснюються страховою організацією, після він отримує звичайну пенсію.

Республіка Білорусь

Основним пріоритетним напрямом діяльності Міністерства праці та соціального захисту Республіки Білорусь та інших республіканських органів державного забезпечення є дотримання забезпечення права громадян на здорові та безпечні умови праці. Міністерством взято напрям на розробку й затвердження міжгалузевих документів, які встановлюють однакові вимоги безпеки до робочих місць та організації робіт [10]. Акцент держави – на контролі працедавців та поширенні знань про свої права серед працівників.

Швейцарія та інші країни ЄС

Правову основу охорони праці у Швейцарії складають Закон «Про страхування від нещасних випадків», Закон «Про працю», а також Закон «Про безпеку технічного устаткування й апаратури». Закон «Про страхування від нещасних випадків» містить у собі заходи профілактики від нещасних випадків і професійних захворювань. У Законі «Про працю» викладено правові вимоги про працю, спеціально зорієнтовані на завдання охорони здоров'я зайнятих на виробництві працівників.

Інноваціями законодавчого характеру останніх років у Законі «Про страхування від нещасних випадків» і в Законі «Про працю» можна назвати набуття чинності постанов, які стосуються фабрично-заводських лікарів та інших фахівців з охорони праці. За Швейцарським інститутом страхування від нещасних випадків закріплено питання, що стосуються перевірки відповідності устаткування і його функціонувань до декларованих стандартів, а також уживання необхідних заходів або проходження технічного тестування. Устаткуванням непромислового призначення займається Консультаційний орган з питань запобігання нещасних випадків, а також різного роду спеціалізовані організації. У Швейцарії поки ще малопомітним залишається вплив соціальних партнерів. У той же час розроблювані в комісіях ЄС норми та стандарти з охорони праці, безпеки технічного устаткування впроваджуються в національні нормативи й публікуються у відповідних виданнях [11]. Як відомо, охорона праці спрямована на запобігання травматизму й забезпечення сприятливих виробничих умов. Принцип, що розділяється всіма країнами, які входять в ЄС – відповідність національних систем охорони праці до нових технологій та систем організації праці, що означає визнання зростаючої ролі охорони праці. Керівні органи ЄС прагнуть до об'єднання зусиль держав-членів Євросоюзу в цій області: видаються нормативні документи з охорони праці, що охоплюють різні аспекти виробничої діяльності, зокрема, вони включаються в національні закони з охорони праці, постійно підвищуючи планку вимог щодо її умов. Для практичного втілення в життя положень стратегії Єврокомісія використовує всі наявні інструменти (законодавче регулювання, соціальний діалог, практику корпоративної соціальної відповідальності, економічні стимули); пропонується розробити директиву для відвернення хуліганства і насильства на робочих місцях, здійснювати консультування соціальних партнерів з питань умов праці. На сьогодні країни ЄС приділяють зростаючу увагу пошукам шляхів, що ведуть до поліпшення виробничого середовища, посилення охорони праці. Створено Європейський фонд поліпшення умов життя і праці, який є однією з організацій ЄС.

Неабияке значення доля охорони праці має і питання підготовки фахівці з охорони праці, тобто, інженерів охорони праці. Наприклад, в Німеччині останніми роками формується новий вигляд охорони праці, який відрізняється від традиційного. Тому у багатьох фірмах охорона праці розглядається не як вимога суспільства про збереження здоров'я громадянина, а як основна мета підприємства на рівні з комерційним успіхом. Підготовка фахівця з безпеки на виробництві поставлена у ФРН таким чином, що диплом з охорони праці людина отримує майже в 30 років, тобто вже в зрілому віці. Що ж до України, то на сьогоднішній день діє Типове положення про громадського інспектора з охорони праці. Громадський інспектор здійснює громадський контроль за додержанням законів, інших нормативно-правових актів з охорони праці, виконанням роботодавцем і уповноваженими ними посадовими особами заходів щодо запобігання нещасним випадкам на виробництвах та професійних захворювань. Вікових обмежень немає.

Висновки

Очевидно, що нашій країні необхідно багато зробити для того, аби охорона праці вийшла на гідний рівень. В даний момент ми займаємо 2 місце в рейтингу за рівнем травматизму серед країн СНД після Таджикистану [2]. Доцільним було б перейняти досвід Німеччини щодо підготовки справді якісних фахівців з охорони праці, Білорусі та країн ЄС щодо поширення освіченості серед працівників про їхні законні права, США та Канади щодо жорсткого контролю працедавців та системи стягнень з недобросовісних компаній. Важливою є не лише робота в напрямку охорони праці, а й комплексний розвиток держави – знищення такого явища, як корупція, укріплення слобкої правової та законодавчої системи, реформування виконавчої влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз регуляторного впливу проекту постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві”
2. Р.Б. Бойко Правовий аспект охорони праці: міжнародний досвід для України Вісник Академії адвокатури України 2011 с. 81-86
3. Геврик Є. О. Охорона праці: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Є. О. Геврик. – К. : Ельга: Ніка-центр, 2003. – 280 с. – Режим доступу : lib.ltd.ua/охорона-праці-геврик.html
4. Жидецький В. Ц. Основи охорони праці : підручник [Електронний ресурс] / В. Ц. Жидецький, В. С. Джигирей, О. В. Мельников. – 5-те вид., доп. – Львів : Афіша, 2000. – 350 с. – Режим доступу : <http://www.studmed.ru/bezopas...raslyam>
5. Гогіташвілі Г. Г. Основи охорони праці [Електронний ресурс] / Г. Г. Гогіташвілі, В. М. Лапін. – К. : Знання, 2008. – 302 с. – Режим доступу : library.nung.edu.ua/okhorona-pratsi-yak-vazhliiv-asp-ekt-diyalnosti

6. Виноградов О. В. Охорона праці. Аналіз стану охорони праці в Україні / О. В. Виноградов // Статистика України. - 2011. - №3. - С. 31-35.
7. Відомості про стан виробничого травматизму. [Електронний ресурс]. - www.dnor.kiev.ua
8. Про соціальне партнерство та управління охороною праці в Російській Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dnor.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=718&Itemid=60
9. Щодо досвіду наглядових органів США в питанні здійснення державної політики у сфері промислової безпеки та охорони праці на виробництві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dnor.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=5881&Itemid=170
10. Про атестацію робочих місць та паспортизацію санітарно-технічного стану умов праці в Білорусії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dnor.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=515&Itemid=60
11. Офіційна веб-сторінка Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляду) виробництві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dnor.kiev.ua/index.php>

Стадній Олександра Юріївна, студентка групи 2СІ-14б, Факультет комп'ютерних систем та автоматики, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, email: alix.stadny@gmail.com

Науковий керівник: **Дембіцька Софія Віталіївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри БЖД, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

Stadnii Oleksandra Yuriyivna, student of the Faculty of Automation, Electronics and Computer Control Systems, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, email: alix.stadny@gmail.com

Supervisor: **Dembitska Sofiia V.**, assistant professor, Vinnytsia National Technical University